

„Povratak u progonstvo“. Hrvatska Družba sestara Naše Gospe u Subotici u prvim godinama komunističke vlasti (1945. – 1949.)

Ivan Armanda*

Sažetak

U članku se opisuju problemi koji su zadesili hrvatsku Družbu sestara Naše Gospe u Bačkoj 1941. godine te doveli do gubitka njihove kuće matice, odlaska hrvatskih sestara iz Bačke i preseljenja kuće matice u Zagreb. Potom se opisuje povratak sestara u Suboticu poslije Drugoga svjetskoga rata 1945. godine, kad im je vraćen dio samostana te su ga sestre uredile, uselile u njega i organizirale život u novim okolnostima. Donosi se osvrt na materijalne probleme sestara i njihov duhovni život, a potom se opisuju represije komunističkih vlasti prema sestrama, poglavito njihovo izbacivanje iz samostana 1946. godine te nacionalizacija samostana 1948. i vinograda kraj Subotice 1949. Opisuje se i snalaženje sestara u novonastalim okolnostima, njihovo uključivanje u pastoralni rad u subotičkim župama i komunističko ometanje toga rada. Članak se temelji poglavito na vrelima sačuvanim u arhivu Družbe sestara Naše Gospe u Zagrebu, osobito kronici subotičkog i zagrebačkog samostana te gradi o izbacivanju sestara iz subotičkog samostana i njegovoj nacionalizaciji.

Ključne riječi: Družba sestara Naše Gospe, Subotica, komunizam, Jugoslavija, oduzimanje imovine, apostolat

Uvod

Kalačka Družba sestara Naše Gospe proširila je 1868. svoj rad na Bačku. Prvi samostan u tom kraju utemeljen je u Starom Bečeju, a potom su sestre osnivale samostane i filijale u drugim bačkim gradovima, uključujući Suboticu, gdje je samostan blagoslovljen i svečano otvoren 20. rujna 1874. Družbini samostani, škole i sestre u Bačkoj odvojili su se 1931. od kalačke matice te su uspostavili samostalnu Družbu bačkih siromašnih sestara učiteljica od Naše Gospe s novom matičnom kućom u Subotici. No, matična kuća je ostala u Subotici samo jedno desetljeće. Nakon

* dr. sc., Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb

što je Mađarska 1941. pripojila Bačku, došlo je do pokušaja pripajanja bačke družbe kalačkoj. Kako bi spasile svoju Družbu, hrvatske su sestre prihvatile napuštanje zavičaja te su, poput prognanica, otišle iz Bačke, izgubivši matičnu kuću u Subotici, koja je pripala kalačkoj družbi. Poslije Drugoga svjetskoga rata Bačka je ušla u sastav novonastale komunističke Jugoslavije, pa su se hrvatske sestre vratile u Suboticu, no ubrzo se pokazalo da je to bio „povratak u progonstvo“. Naime, život u Subotici u prvim godinama komunističke vlasti donio im je brojne probleme, među kojima progon iz njihova samostana i oduzimanje sve imovine. U ovom ćemo članku opisati te probleme i analizirati kako su se sestre snašle i uspjele opstati u Subotici u novonastalim okolnostima.

Bolni prelazak preko Dunava

Izbijanje Drugoga svjetskoga rata u rujnu 1939. nagovijestilo je svima, pa i Družbi bačkih siromašnih sestara učiteljica od Naše Gospe, neizvjesnu budućnost. Svjesna toga, njihova prva vrhovna poglavarica, časna majka Anuncijata Kopunović, s posvemašnjim predanjem u volju Božju i s pouzdanjem u Krista, svojim je duhovnim kćerima 12. prosinca 1939. pisala: „U strahu i bojazni svetkujemo sada Božić, cio svijet je u neizvjesnosti, ne znamo što će nam doneti sutrašnjica. Anđeli navješćuju slavu Bogu i mir ljudima. Pošto ljudi ne daju Bogu slavu, nema mira na zemlji. Drage duhovne Kćeri podvostručimo svoju ljubav [prema] Bogu, slavimo Ga pobožnim molitvama, slavimo Ga svetim, savršenim redovničkim životom, da isprosimo mir za nas i za cijeli svijet koji srce [tj. srlja] u propast“ (Armanda 2022: 133).

No, mira nije bilo na vidiku, a tijek rata mijenjao je državne granice, pa i one Kraljevine Jugoslavije, te ugrozio opstanak bačke družbe. Naime, nakon što je Mađarska 1941. pripojila Bačku, počelo se raditi na pripajanju bačke družbe kalačkoj.¹ Znajući za to, biskup Lajčo Budanović, suutemeljitelj i zaštitnik bačke družbe, prije nego je 1. lipnja 1941. iz Subotice odveden u internaciju, prvo u dominikanski samostan u Budimpešti, a potom u Mátraverebély na Karpatima, poslao je majci Anuncijati kratku poruku: „Idite u Zagreb i spasite Družbu!“² (Kujundžić 1980: 27). Poslušala je njegov savjet i već 4. lipnja 1941. došla u Zagreb.³ Tu je 9. lipnja nadbiskupu Alojziju Stepincu podnijela molbu za odobrenje prijenosa Družbine matične kuće i novicijata u Zagreb, pri čemu bi se iz naziva Družbe ispustila regionalna oznaka *bačkih*, a svim sestrama bi se dopustilo da slobodno odaberu žele li ostati u svojoj

¹ S. Bogdana Vuković je u svojim sjećanjima na to doba zapisala: „Mađarska je okupirala Bačku i granica se spustila na Dunav. Put do Kaloče bio je otvoren. Starije sestre, koje su svoju formaciju dobile u Kaloči, govorile su o spajanju naše Družbe s kaločkom. Duhovi su se uzburicali. Časna majka Anuncijata je otišla u Zagreb da vidi mogućnost prenosa Matice iz Subotice u Zagreb.“ (Vuković 1981: 37)

² Budanović je vraćen u Suboticu u travnju 1943., a bačkom crkvenom pokrajinom mogao je ponovno upravljati tek od jeseni 1944. i to kao generalni vikar Kalačke nadbiskupije.

³ Usp. Arhiv Družbe sestara Naše Gospe u Zagrebu (dalje: ADSNG), *Kronika – kuća matica: 1931.-1948.*, dne 4. VI. 1941.

Družbi ili prijeći u kalačku.⁴ Stepinac je molbu 14. lipnja prosljedio Kongregaciji za redovnike u Rimu.⁵

U međuvremenu je kalački nadbiskup Gyula Zichy, bez znanja i suglasnosti majke Anuncijate, preko Kongregacije za redovnike pokrenuo postupak za pripajanje bačke družbe kalačkoj, što je Kongregacija 13. svibnja 1941. i odobrila. To je značilo da se bačka družba ukida, a njezine kuće, škole i sestre pripajaju se kalačkoj družbi. Kalački nadbiskup, koji je u to doba zbog internacije biskupa Budanovića upravljao i Bačkom apostolskom administraturom, priopćio je 9. lipnja odluku kalačkoj časnoj majci Akvini Vojnić,⁶ a ona je odmah imenovala s. Ildefonsu Bali svojom izaslanicom za preuzimanje bačke družbe. Ta je sestra poslije dva dana pisala majci Anuncijati u Zagreb, obavijestivši je o dekretu Kongregacije za redovnike.⁷ Pismo je majka Anuncijata dobila 23. lipnja, a već 26. lipnja doputovala je u Suboticu, gdje joj je 1. srpnja službeno priopćen dekret Kongregacije za redovnike o pripajanju bačke družbe kaločkoj. U zapisniku koji je tom prigodom sastavljen, majku Anuncijatu oslovljava se kao bivšu vrhovnu poglavaricu, napominje se da, zbog teških prometnih prilika, sve do povratka u Suboticu nije primila dekret Kongregacije o pripajanju njezine Družbe kalačkoj Družbi, pa joj je sada službeno pročitan. Time je provedeno pripajanje bačke družbe kalačkoj i prestala je vlast majke Anuncijate u bivšoj Družbi bačkih siromašnih sestara učiteljica od Naše Gospe. Ujedno joj je priopćeno da je premještena u Bajat „kao prelazno mjesto njezinoga boravka“. Majka Anuncijata je izjavila da sve rečeno prima na znanje, a potom je prisutne obavijestila o svojim pothvatima za prijenos kuće matice u Zagreb i nastavak samostalnoga postojanja i djelovanja bačke družbe u Hrvatskoj. Pročitala je imena 19 sestara koje žele prijeći u Hrvatsku, ili se već tamo nalaze, te izjavila da će od kalačke časne majke zatražiti dopuštenje da odluku Kongregacije za redovnike o njezinoj molbi za prijenos kuće matice u Zagreb pričekaju zajedno sa sestrama u kućama u Hrvatskoj.⁸ Sukladno tome, istoga je dana pisala kalačkoj časnoj majci Akvini Vojnić, a 8. srpnja iz Zagreba i kalačkom nadbiskupu.⁹ Molba majke Anuncijate da odgovor Kongregacije za redovnike sa sestrama pričekaju u Hrvatskoj je uslišana,¹⁰ pa se 6. srpnja vratila u Zagreb gdje joj je 1. kolovoza stigla vijest o pozitivnom odgovoru na molbu za prijenos kuće matice i novicijata u Zagreb. Dekret, koji je u Rimu potpisan još 17. srpnja, majci Anuncijati i sestrama dostavio je vlč. Ivan Šalić u kasnim večernjim

⁴ Usp.: ADSNG, Fascikl *Važni dokumenti o počecima Družbe* (dalje: VDPD), S. Anuncijata Kopunović msgr. Alojziju Stepincu, Zagreb, 9. VI. 1941.; ADSNG, *Kronika – kuća matice: 1931.-1948.*, dne 9. VI. 1941.

⁵ Usp. VDPD, Msgr. Alojzije Stepinac Kongregaciji za redovnike, Zagreb, 14. VI. 1941.

⁶ Usp. VDPD, Msgr. Gyula Zichy s. Akvini Vojnić, Kaloča, 9. VI. 1941.

⁷ VDPD, S. Ildefonsa Bali s. Anuncijati Kopunović, Baja, 11. VI. 1941.

⁸ Usp. VDPD, *Zapisnik*. Subotica, 1. VII. 1941.

⁹ Usp. VDPD: S. Anuncijata Kopunović s. Akvini Vojnić, Subotica, 1. VII. 1941.; S. Anuncijata Roza Kopunović msgr. Gyulyju Zichyju, Subotica, 8. VII. 1941.

¹⁰ Usp. VDPD, S. Akvina Vojnić s. Anuncijati Kopunović, Budimpešta, 3. VII. 1941.

satima 4. kolovoza 1941.¹¹ On im je odmah i pročitao dekret kojim Kongregacija za redovnike odobrava sve što je bilo zatraženo.¹² Temeljem ovlasti koje mu je dala Kongregacija za redovnike, zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac je 19. kolovoza 1941. službenim dopisom priopćio majci Anuncijati da joj dopušta prijenos matične kuće iz Subotice u Zagreb, ispuštanje regionalne oznake *bačkih* iz imena Družbe i slobodno opredjeljenje svih sestara kojoj Družbi se žele priključiti te određuje da Družba sa sjedištem u Zagrebu zadržava miraz sestara koje ostaju u toj Družbi i samostane u Zagrebu, Dobrni i Segetu, a gotovinski kapital razdijelit će se razmjerno broju sestara koje ostaju u prijašnjoj Družbi ili prelaze u kalačku družbu. Svoj dopis Stepinac je zaključio sljedećim riječima: „Sve ovo vrijedi dok traju ove prilike. Vama kao Generalnoj Predstojnici povjeravam daljnju provedbu ovog Reskripta u smislu odluke Svete Stolice“.¹³

Povratak dijela subotičkoga samostana

U godinama Drugoga svjetskoga rata hrvatske sestre nisu gubile nadu u povratak subotičkoga samostana, a kako je s krajem rata bilo sve jasnije da Bačka neće ostati u sastavu Mađarske, to je povećalo nadu u povratak hrvatskih sestara u njihov samostan u Subotici. S druge strane, tijekom ratnih zbivanja okrenuo se protiv mađarskih sestara u Bačkoj. Njih je u listopadu 1944. pridošla ruska vojska izbacila iz subotičkoga samostana. Posljednja mađarska predstojnica samostana formalno ga je, u dogovoru s biskupom Budanovićem, predala s. Agnezi Prčić, koja se 1941. priključila kalačkoj družbi i za rata ostala u Bačkoj. S. Agneza je potom stupila u kontakt s majkom Anuncijatom Kopunović u Zagrebu, koja ju je ovlastila da se raspita o mogućnosti povrata samostana hrvatskoj Družbi. No, ruska je vojska potkraj godine uselila u samostan svoju bolnicu, pa ga je i s. Agneza morala napustiti te je preselila u Svećenički dom. Tu joj se sredinom srpnja 1945. pridružila časna majka Anuncijata koja je, na prijedlog biskupa Budanovića, obišla sestre u Bačkoj i formalno preuzela vlast nad tim zajednicama. U međuvremenu je ruska vojna bolnica iselila iz samostana, ali su ga zauzele komunističke vlasti, pa je majka Anuncijata s njima morala pregovarati o sudbini samostana. Komunisti su odlučili smjestiti u njega učiteljsku školu, a sestrama vratiti samo dio samostana i gospodarsku zgradu u dvorištu.¹⁴

Nakon tog dogovora, kojim zacijelo nije bila zadovoljna, ali je bila svjesna da je to najviše što je mogla dobiti, majka Anuncijata je odlučila službeno preuzeti samostan i vratiti ga u krilo hrvatske Družbe sestara Naše Gospe. Taj čin odvio se 25.

¹¹ Usp. ADSNG, *Kronika – kuća matica: 1931.-1948.*, dne 6.-8., 17. i 18. VII. 1941. i 1. i 4. VIII. 1941.

¹² Usp. VDPD, *Beatissime Pater*, Rim, 17. VII. 1941.

¹³ VDPD, Msgr. Alojzije Stepinac s. Anuncijati Kopunović, Zagreb, 19. VIII. 1941.

¹⁴ Usp.: ADSNG, Fascikl S. Agneza Prčić, S. Agneza Prčić: *Vremenski iskaz boravka i življenja mog redovničkog života*, Subotica, 31. XII. 1952.; ADSNG, *Kronika – kuća matica: 1931.-1948.*, dne 14. VII. 1945.; VDPD, *Zapisnik*, Subotica, 25. VII. 1945.

srpnja 1945. na svečan način i uz ponešto simbolike. Vlč. Ivan Kujundžić, kojega je za to ovlastio biskup Budanović, dopratio je majku Anuncijatu do samostana na Zrinskom trgu i javno obznanio da joj predaje u posjed nekadašnju matičnu kuću njezine Družbe. O tome je sastavljen poseban zapisnik iz kojega izdvajam sljedeće: „G. Ivan Kujundžić otkida sa zida komad maza i diže komad zemlje i trave te joj [Anuncijati Kopunović] simbolički predaje zemljište i zgrade i plodove i ostale pokretnosti. Ona sve ovo preuzima i prisutno izaslanstvo utvrđuje, da je M. Anuncijata Kopunović kao glavarica Družbe Naše Gospe faktično stupila u posjed svih nekretnina i pokretnosti, što se u ovoj zgradi i po varoši na raznim mjestima nalaze i sačinjavaju imovinu Družbe sestara učiteljica Naše Gospe“.¹⁵

Preuzevši ponovno subotički samostan, majka Anuncijata povjerila ga je s. Agnezi Prčić i vratila se potkraj srpnja 1945. u Zagreb. No, već 3. kolovoza opet je došla u Suboticu i nastavila pregovarati s vlastima o sudbini Družbine imovine u tom gradu, a u rujnu joj se pridružila s. Anđelina Kujundžić.¹⁶ Pregovori su završeni 17. rujna 1945. potpisivanjem ugovora kojim je utanačena podjela samostana između Družbe sestara Naše Gospe i Državne mješovite učiteljske škole. Ova je škola dobila veći dio samostana, veliko dvorište, malo dvorište i vrt, a sestre su dobile 24 sobe na prvom katu dvorišnoga krila, drugo malo dvorište i gospodarsku zgradu. Od inventara im je dopušteno zadržati samo najnužnije, i to isključivo iz onih soba koje su im dodijeljene, a sve ostalo pripalo je školi. Ugovor je sklopljen na jednu godinu, a uime sestara potpisao ga je vlč. Marin Vakoš.¹⁷

Ponovno u svom domu

Prije nego je potpisan navedeni ugovor s komunističim vlastima, došle su 30. kolovoza 1945. u Suboticu s. Antonija Pukić i s. Božidarka Šokac. Čekale su potpisivanje ugovora, kako bi potom mogle početi sređivati vraćeni im dio samostana. Tek poslije sklapanja ugovora, za njih ne baš povoljnoga i nipošto pravednoga, mogle su sestre ući u vraćeni im dio samostana. No, prije useljavanja ga je trebalo očistiti jer je iza ruske vojne bolnice sve ostalo u neredu.¹⁸ U samostanskoj kronici o tome je zapisano: „Samostan je iza vojske ostao jako oštećen i prljav. Čelije u koje su se sestre trebale useliti, morale su se prvo očistiti od smeća i najrazličitijih odpadaka od živežnih namirnica, kao i zavoja i drugih bolničkih uprljanih i inficiranih stvari, te sve temeljito oribati i okrečiti. Sestre su počele sa čišćenjem nakon donesenog spora-

¹⁵ Usp.: ADSNG, *Subotica I. Kronika 1945-1957.*, početak kronike; VDPD, *Zapisnik*. Subotica, 25. VII. 1945.

¹⁶ Usp.: ADSNG, *Fascikl Nacionalizacija samostana i škole u Subotici Zrinski trg 22: Odluka*, Subotica, 14. IX. 1945.; ADSNG, *Subotica I. Kronika 1945-1957.*, početak kronike; ADSNG, *Kronika – kuća matica: 1931.-1948.*, dne 3. VIII. i 21. IX. 1945.

¹⁷ Usp. ADSNG: *Fascikl Nacionalizacija samostana i škole u Subotici Zrinski trg 22, Odluka*, Subotica, 14. IX. 1945.; *Sporazum*, Subotica, 17. IX. 1945.; *Subotica I. Kronika 1945-1957.*, početak kronike.

¹⁸ Usp. ADSNG, *Subotica I. Kronika 1945-1957.*, početak kronike.

zuma. Posla je bilo puno. Sigurno je bilo iznešeno oko dvojica kola smeća. Zidovi su bili oštećeni i prljavi, a na mnogima su se vidjeli tragovi razlupanih jaja ili pak drugih tekućina. Na mnogim prozorima nije bilo stakala, brave su bile pokvarene i sve bez ključeva osim glavnih vrata. Kod uređivanja su nam pomagale mnoge dobre žene i djevojke, većinom rodbina sestara, jer same nismo mogle svladati posao – a trebalo je žuriti, jesen je bivala sve hladnija, vrijeme je okišalo – platiti majstore nismo mogle, jer nismo imale novaca. (...) Kod spremanja su nam pomogle najviše teta Koluta Omerović, Giza Ivković, Giza Milodanović, seka Manda (Tonkica) Kujundžić, Marija Kujundžić, Đula [Kopunović]. Neke su od njih donijele ne samo stvari za spremanje nego su kupile i farbu za krečenje zida. Sve su nam rado pomogle, a Bog dragi će im platiti to plemenito djelo“.¹⁹

U međuvremenu su prije kraja rujna 1945. u Suboticu došle s. Ivana Cvijin, s. Bogoljuba Pejić i s. Aleksandra Kokić.²⁰ Potonja je zapravo došla kod rodbine pa je pomagala čistiti samostan, baš kao i s. Bernadetta Mamužić.²¹ Dana 17. listopada došla je iz Zagreba i s. Bogdana Vuković, koja je imenovana predstojnicom subotičkoga samostana,²² a iz Dobrne je 30. listopada došla s. Doloroza Tomurađ.²³ Sljedeće godine je 27. siječnja iz Brezovice došla s. Terezija Penić.²⁴

Sređivanje samostana polako je napredovalo, pa su s. Antonija Pukić i s. Božidarka Šokac prve uselile u njega 8. listopada 1945.²⁵ No, kako bilježi samostanska kronika, prva noć im nije protekla ugodno: „Noćas su sestre prvi put prespavale u samostanu i osjetile da još ima stjenica u podovima i stvarima što su tu bile na uporabi – jer su ih noćas grizle.“²⁶ Ti i drugi problemi nisu obeshrabrili sestre, pa samostanska kroničarka 14. listopada piše: „Cijeli tjedan se još sprema i uređuje, riba i kreči. Sestrama je od silnog ribanja lug sve prste izgrizao da sve krvare. No ipak sve rade s veseljem, jer će moći urediti svoj samostan, svoje ćelije u kojima će moći uživati raj već na ovoj zemlji“.²⁷

Dana 19. listopada dobar dio sestrama vraćenog dijela samostana bio je očišćen i uređen, pa su s rodbinom i prijateljima počele donositi svoje stvari iz Svećeničkog doma. Sutradan je u samostan doselila i njegova poglavarica, s. Bogdana Vuković, a poslije tri dana vlč. Ante Kopunović dopratio je sestrinske stvari iz Zagreba, dopremljene željezničkim vagonom.²⁸ Konačno su 27. studenoga doselile iz Svećeničkog

¹⁹ *Isto.*

²⁰ Usp. *Isto*, rujan 1945.

²¹ Usp. *Isto*, 25. X. 1945.

²² Usp. *Isto*, dne 17. X. 1945.

²³ Usp. *Isto*, dne 30. X. 1945.

²⁴ Usp. *Isto*, dne 27. I. 1946.

²⁵ Usp. *Isto*, dne 8. X. 1945.

²⁶ *Isto*, dne 9. X. 1945.

²⁷ *Isto*, dne 14. X. 1945.

²⁸ Usp. *Isto*, dne 19. – 31. X. 1945.

doma u samostan časna majka Anuncijata Kopunović i kućna ekonomica s. Ivana Cvi-jin.²⁹ Majka Anuncijata u Subotici je ostala do povratka u Zagreb 17. siječnja 1946.³⁰

Materijalno siromaštvo i duhovno bogatstvo

Uređivanje samostana je nastavljeno, pa je 6. studenoga dovršeno ličenje soba i hodnika, a krajem mjeseca su konačno popravljena razbijena prozorska stakla.³¹ Tog se mjeseca pristupilo izradi novoga zidanoga štednjaka, jer je stari dotrajaao. Pišući o tome, samostanska kroničarka je ostavila svjedočanstvo o velikom siromaštvu sestara. Zapisala je: „Bać Laza iz Sente došao da nam sazida štednjak. Ovaj na kojem sada s. M. Božidarka [Šokac], kuharica kuha jako se puši i ništa ne peče. Sestra se dopodne uz njega tako ućađi da izgleda kao dimnjačar. Puno se već namučila s njime i nikako da ga popravi. Istina da je već star, istrošen i truljav. U svemu se osjeća siromaštvo u kući. Sve treba urediti, popraviti, a nemamo nikakvog prihoda. Štrikati još ne možemo početi, jer nas posao zove na sve strane. Dok se u glavnom uredimo onda ćemo primati štrikanje po narudžbi (pulovere, sveter, dokoljenice i dr.)“.³²

Da su sestre živjele uistinu skromno i siromašno dokazuje odlazak s. Ivane Cvi-jin i s. Antonije Pukić u prošnju u Tavankutu. Samostanska kroničarka kaže da su otišle „da štogod naprose u dobrim ljudima – hrane“.³³ Ubrzo su dobile prve narudžbe za štrikanje, pa su se neke sestre posvetile tom poslu kako bi štogod privrijedile.³⁴ Poslije dva mjeseca, 20. siječnja 1946. samostanska kroničarka je zabilježila: „Sestre štrikaju po narudžbi pulovere, sveter, čarape, rukavice i dr. To nam je sada jedini prihod“.³⁵

Skromni prihodi od štrikanja ipak nisu bili dovoljni za pokriće životnih troškova, pa su sestrama pomagale njihove obitelji, prijatelji i poznanici. Donosili su im hranu, drva za ogrijev i druge potreštine.³⁶ Uza sve to, sestre su morale isplaćivati dug kojega su dograđujući samostan u ratnim godinama stvorile mađarske sestre. Nakon njihova odlaska, preuzimanjem svojega samostana hrvatske su sestre preuzele i obvezu isplate duga. Kako novca nisu imale, u siječnju 1946. su prodale pianino te dobivenim novcem isplatile ostatak duga.³⁷ Od veljače 1946. s. Doloroza Tomurad je počela davati djeci instrukcije iz školskih predmeta, što je doprinosilo skromnim prihodima.³⁸

²⁹ Usp. *Isto*, dne 27. XI. 1945.

³⁰ Usp. *Isto*, dne 17. I. 1946.

³¹ Usp. *Isto*, dne 6. i 28. XI. 1945.

³² *Isto*, dne 15. XI. 1945.

³³ *Isto*, dne 16. XI. 1945.

³⁴ Usp. *Isto*, dne 19. XI. 1945.

³⁵ *Isto*, dne 20. I. 1946.

³⁶ Usp. *Isto*, dne 31. I. 1946.

³⁷ Usp. *Isto*, dne 3. I. 1946.

³⁸ Usp. *Isto*, dne 4. II. 1946.

Nasuprot materijalnom siromaštvu, zajednica je u duhovnom pogledu bila sve bogatija. Duboka vjera, redovničko zajedništvo te osobna i zajednička pobožnost bile su glavne odlike sestara u Subotici. Na blagdan Krista Kralja, 28. listopada 1945. samostanska kroničarka je zapisala: „Veliki kip Krista Kralja za vrijeme spremanja smješten je u ćeliji s. M. Božidarke [Šokac]. Danas ga je sestra lijepo okitila i sestre redom odlaze da se pred tim kipom pomole Kralju svoje duše i da tu izliju ono što pred svijetom kriju, a za što znade samo njihov božanski Prijatelj i Zaručnik. – Vjernost božanskom Kralju srdaca – do groba!“³⁹

U to doba je već bilo u tijeku uređivanje sobe u kojoj će biti samostanska kapela, pa su sestre 1. prosinca dopremile drveni oltar iz kapele na imanju izvan Subotice. Poslije dva dana dopremljene su i klupe iz negdašnje samostanske kapele, sačuvane u Subotičkoj matici. Uređenje nove kapelice se približavalo kraju pa je vlč. Antun Vojnić Tunić 4. prosinca došao vidjeti kapelicu i o svemu izvijestio biskupa Budanovića.⁴⁰ On je 6. prosinca, na blagdan sv. Nikole, došao blagosloviti novu kapelicu. Svečanost je samostanska kroničarka opisala sljedećim riječima: „Posvetu nove kapelice sv. Josipa je obavio sam preuzvišeni gos. Biskup [Lajčo Budanović]. Kod obreda i sv. mise mu je posluživao njegov tajnik vlč. Franjo Vujković, svirao je pod sv. misom prečasni gosp. Ante Vojnić Tunić, a sestre su pjevale. Pod sv. misom je izrekao prigodnu propovijed Preuzvišeni. Istaknuo je da danas stvara jedno novo ognjište, tj. užije ga. Sam Gospodin Isus kaže da je došao na ovaj svijet da donese oganj i da se taj oganj proširi po svem svijetu. I tu u našoj kapeli imat ćemo od sada jedno novo ognjište. U tu vatru neka svaka sestra donese svoje neugodnosti, svoj strah, svoju žalost i to sve neka spali na toj vatri. U svakoj svojoj potrebi neka dođe tu, Isusu, u presvetom Oltarskom Sakramentu. On neka svaku prožme. Neka svakoj bude sve. Njene misli i od posla neka često vraćaju tu pred Svetohranište, Isusu. Neka svaka osjeti: Ne živim više ja! Krist živi tu među nama. On živi u meni. – A onda: Ne boj se malo stado! Jer On je tu. Naš Krist Kralj je među nama. On tu živi, otale vlada! – Poslije sv. mise zadržao se Preuzvišeni u razgovoru sa sestrama, (drugi put) u ovoj našoj sbornici“.⁴¹

Prognane iz svojega doma

Premda siromašno, sestre su u svom domu živjele skladno i zadovoljno, duhovni život bio je na visini, baš kao i redovničko zajedništvo. No, komunističke vlasti su ubrzo pokušale onemogućiti im opstanak u Subotici. Dana 16. veljače 1946. sestre je zaprepastila naredba komunističkih vlasti da isele iz vraćenog im dijela samostana i presele u samostan Družbe Kćeri Milosrđa kraj crkve sv. Roka. Postupak su komunisti objasnili tvrdnjom da je u Subotici „velika oskudica stanbenih zgrada, kao

³⁹ Isto, dne 28. X. 1945. Spomenuti kip Krista Kralja i kip sv. Josipa su ubrzo poslani u Zagreb. Usp. Isto, dne 31. X. 1945.

⁴⁰ Usp. Isto, dne 1. – 5. XII. 1945.

⁴¹ Usp. Isto, dne 6. XII. 1945.

i povoljnih zgrada za smještaj internata“. ⁴² Kućna predstojnica s. Bogdana Vuković je poslije dva dana uložila žalbu na ovu odluku ⁴³ i brzojavno o novonastaloj situaciji obavijestila majku Anuncijatu Kopunović u Zagrebu. Ona je 26. veljače došla u Suboticu, gdje joj je sutradan uručeno rješenje o djelomičnom uvažavanju žalbe s. Bogdane Vuković, i to tako da se sestrama ipak ostavlja na korištenje mala gospodarska zgrada u samostanskom dvorištu, ali iz samostana moraju iseliti. U rješenju se naglašava da na ovu odluku nema mogućnosti žalbe. ⁴⁴

Čuvši ovu vijest, Đula Kopunović i Marija Kujundžić otišle su 28. veljače kod Ivana Milankovića, predsjednika Gradskoga narodnoga odbora u Subotici, te su ga molile da ne izbacuje sestre iz samostana. No, njihova je intervencija bila uzaludna. Majka Anuncijata se istog dana o novonastaloj situaciji savjetovala s biskupom Budanovićem. ⁴⁵ On je sutradan uputio prosvjed Ministarstvu za socijalnu politiku u Beogradu. Otvoreno je ustvrdio kako je ova odluka rezultat neprijateljskoga stava komunističkih vlasti prema Katoličkoj Crkvi, unatoč njezinu ispravnom držanju u doba Drugoga svjetskoga rata, kad su neki crkveni službenici, među kojima i sam Budanović, bili na udaru okupacijskih vlasti. U nastavku je pisao o neopravdanosti i bezrazložnosti oduzimanja sestrama desetine samostana koja im je stavljena na raspolaganje te postupak prema njima okarakterizirao kao uvredu Katoličkoj Crkvi. ⁴⁶

Istog dana majka Anuncijata Kopunović je sa s. Agnezom Prčić, s. Bogdanom Vuković i Đulom Kopunović posjetila predsjednika Gradskoga narodnoga odbora Ivana Milankovića te uzaludno molila poništenje rješenja o iseljenju sestara iz samostana. Poslije tri dana, 4. ožujka majka Anuncijata je ponovno sa s. Agnezom došla kod predsjednika Gradskoga narodnoga odbora, ali ih nije želio ni primiti. Kako je baš tog dana istekao rok kojega su vlasti dale sestrama za iseljenje, one su prenosile svoje stvari u dvorišnu zgradu i u Svećenički dom, jer se sve nisu mogle smjestiti u dvorišnu zgradu. Sutradan je nekoliko sestara preselilo u Svećenički dom, a majka Anuncijata Kopunović i s. Bogdana Vuković ostale su u samostanu, odlučne pružati otpor dok god budu mogle. ⁴⁷

Ravnateljica učiteljske škole Nevenka Franković došla je 6. ožujka 1946. u samostan i zatražila da joj majka Anuncijata preda onaj njegov dio u kojemu su živjele sestre. Majka Anuncijata to je odbila, jer ravnateljica nije imala sa sobom pisani

⁴² Usp. ADSNG, Fascikl *Nacionalizacija samostana i škole u Subotici Zrinski trg 22*, Stanbeni ured Odjeljenja za socijalnu politiku Gradskom narodnom odboru u Subotici, Subotica, 16. II. 1946.

⁴³ Usp. ADSNG, Fascikl *Nacionalizacija samostana i škole u Subotici Zrinski trg 22*, S. Bogdana Vuković Odjeljenju za socijalnu politiku Gradskoga narodnog odbora u Subotici, Subotica, 18. II. 1946.

⁴⁴ Usp.: ADSNG, Fascikl *Nacionalizacija samostana i škole u Subotici Zrinski trg 22*: S. Bogdana Vuković Odjeljenju za socijalnu politiku Okružnoga narodnog odbora, Subotica, 18. II. 1946.; *Rešenje*, Subotica, 27. II. 1946.; ADSNG, *Subotica I. Kronika 1945-1957.*, dne 26. i 27. II. 1946.; ADSNG, *Kronika – kuća matica: 1931. – 1948.*, dne 25. II. 1946.

⁴⁵ Usp. ADSNG, *Subotica I. Kronika 1945-1957.*, dne 28. II. 1946.

⁴⁶ Usp. ADSNG, Fascikl *Nacionalizacija samostana i škole u Subotici Zrinski trg 22*, Msgr. Lajčo Budanović Ministarstvu socijalne politike u Beogradu, Subotica, 1. III. 1946.

⁴⁷ Usp. ADSNG, *Subotica I. Kronika 1945-1957.*, dne 1., 4. i 5. III. 1946.

nalog. Kad se poslije dva dana vratila s nalogom, majku Anuncijatu nije zatekla u samostanu, pa je opet otišla neobavljena posla, ali se sutradan vratila i inzistirala da sestre napuste samostan.⁴⁸ Majka Anuncijata je to opet odbila, uz sljedeće objašnjenje: „Pošto se smatra ovaj čin ilegalnim i pošto je žalba poslana na Ministarstvo – sestre se neće iseliti iz dijela koji im pripada kao vlasniku kuće“.⁴⁹

Kako je majka Anuncijata odlučno odbijala predati samostan, sestre su 10. ožujka došle na udar komunističke novine *Hrvatska riječ*. Nepotpisani novinar je njihovo odbijanje napuštanja samostana opisao kao „proziran pokušaj da se naškodi ugledu narodnih vlasti“. U napisu se tvrdi da u samostanu živi mali broj sestara, pa im prostori u kojima žive tobože nisu ni potrebni, ali jesu potrebni Državnoj učiteljskoj školi i njezinu internatu. Broj đaka u školi i djece u internatu je porastao, pa su komunisti odlučili oduzeti sestrama čitav njihov samostan, a njih preseliti u samostan Družbe Kćeri Milosrđa. Pravdajući tu odluku, nepotpisani novinar, u krajnje tendencioznom tonu, piše: „Prostorije su potrebne za djecu koja su naša narodna budućnost, za djecu koja uče za učitelje i učiteljice da bi mogla da uče druge, za siromašnu djecu kojoj jedino internat omogućuje školovanje. Tu su i mladi demobilisani borci naše slavom ovjenčane Armije. Oni hoće da se još naoružaju oružjem znanja, jer ih čekaju nove teške borbe na fronti obnove. Kako oni žive? Budući da je internat prepun, oni spavaju u jednoj dvorišnoj kući koja je prizemna i vlažna, podešna samo za magazin ili kakvu radionicu, u 4 male sobe, krevet do kreveta, bez prolaza. Prozori su maleni, a čistoća se ne može održavati. Tu spavaju naši demobilizirani borci. Uče zajedno sa ostalim učenicima internata, njih 192 u dvije obične sobe u školskoj zgradi. Časne sestre to znaju, jer to vide i jer im je na to više puta skrenuta pažnja. I djaci su već na svojim konferencijama postavljali pitanje zašto 9 časnih sestara stanuje u 24 sobe. Ali časne sestre izgleda da ne pripadaju redu milosrdnica. Uostalom, ne radi se ovdje o milosrdju nego o pravednosti, o uvidjanju veće potrebe, o poštivanju zakona i narodne vlasti. Ove časne sestre ‘Družbe naše Gospe’, čini se, neće da razumiju. Uprkos konačnoj odluci drugostepene vlasti, Okružnog narodnog odbora, one se nisu iselile ne samo u zakonskom roku, koji je istekao 4. marta, nego ni do danas [10. ožujka]. Kad su jučer pretstavnici Okružnog narodnog odbora sa šefom Gradskog stanbenog ureda i pretstavnikom škole došli da upitaju za razlog takvog njihovog držanja, nadstojnica [majka Anuncijata] im je odgovorila da se one ‘svojevoljno neće iseliti’. Kad je časnim sestrama na najuljudniji način predloženo da odluka Okružnog odbora ima izvršnu moć još od 4. marta i da za time mogu da slijede samo egzekutivne mjere, one su uporno ponavljale svoju izjavu. Njihova je namjera prepređena, ali ipak dovoljno jasna da bismo je razumjeli. One hoće da pod svaku cijenu ostanu ne samo u ekonomiji nego i u stanbenim prostorijama, makar se to protivi zakonu. One hoće da od narodnih vlasti iznude svojim držanjem egzekutivne mjere, kako bi se onda prikazale kao žrtve ‘bezakonja’, a pravilan postupak narodnih vlasti kao ‘uvredu nanесenu katoličkoj crkvi’, kao ‘progon vjere’. Isprazna

⁴⁸ Usp. *Isto*, dne 6., 8. i 9. III. 1946.

⁴⁹ *Isto*, dne 9. III. 1946.

nada. Svakome je jasno da crkva neće ništa izgubiti ako se njih 9 preseli u samostan 'Kćeri milosrdja', gdje ima za njih dovoljno mjesta, a njihova vjera može samo ojačati u tišini i samoći samostana. Dok zdravlje stotina siromašne djece koja uče da bi korisno poslužila svojoj domovini također pretstavlja neku vrijednost. Slučaj je jasan i ne treba igrati žmurke. Svaki građanin mora se pokoravati odlukama narodnih vlasti kad postanu pravomoćne. Časne sestre se imaju iseliti, primat će od države i dalje kiriju za iznajmljenu zgradu, vodit će svoju ekonomiju, a djeca će učiti i razvijati se. Tako je po zakonu, tako bi trebalo da bude i po savjesti. Razumljivo je da će narodne vlasti izvršiti svoju odluku kako to zakon predviđa, ako se recimo časne sestre odmah ne isele, ali onda neka se ne pretvaraju da su progonjene. Svakome će biti jasno da su to mogle izbjeći pokoravajući se zakonima i odlukama narodnih vlasti".⁵⁰

Pročitavši ovaj napis, sestre nisu bile ni svjesne da je njegovo objavljivanje uvertira u sutrašnji događaj. Naime, pravnim aktima sestrama je naređeno da isele iz samostana, a medijskim napadom pokušalo se okrenuti narod protiv njih, prikazujući ih u sasvim pogrešnom svjetlu, pa je još ostalo samo provesti zadnji čin ove ružne „drame“ u komunističkoj režiji i izbaciti sestre na ulicu. Komunističke su vlasti dan nakon citiranoga novinskog napisa, 11. ožujka, poslale policiju koja je došla u samostan u 10 sati i prisilila sestre da ga napuste. Deložacija je potrajala samo jedan sat, pa su sestre već u 11 sati bile na ulici.⁵¹ Majka Anuncijata Kopunović je tom prigodom komunističkim službenicima hrabro i odvažno obznanila sljedeći svoj službeni stav: „Poglarstvo Družbe ograđuje se protiv oduzimanja, i izjavljujem, da se sestre iseljuju pod pretnjom brahijalne sile i ja kao poglavarica ne napuštam ovo svoje vlasništvo od svoje volje, nego pod pritiskom zapovijedi Narodne vlasti i zadržajem nadalje pravo vlasništva na odštetu za izmaklu dobit i ograđujem se protiv svake promene na zgradi“.⁵²

Izbačene iz vlastitoga doma, sestre su se smjestile u malu dvorišnu zgradu i u Svećenički dom, a s. Agneza Prčić je otišla u Novi Sad.⁵³ Sve to porazno je djelovalo na zdravlje majke Anuncijate koja je od 13. do 16. ožujka bolesna ležala u krevetu. Suboticu je napustila 29. ožujka i poslije dva dana u Zagrebu o svemu izvijestila nadbiskupa Stepinca.⁵⁴ Mjesec poslije toga, na Uskrs 21. travnja samostanska kroničarka je s neskrivenom tugom u glasu zabilježila: „Po podne su sestre razgledale onaj dio samostana koji im je oduzet, a gdje se sada nalazi internat i škola. Pogledale su sa tugom i svoje ćelije koje su pred kratko vrijeme pod silu morale napustiti“.⁵⁵

⁵⁰ *Proziran pokušaj da se naškodi ugledu narodnih vlasti*. U: *Hrvatska riječ*, 10. III. 1946.

⁵¹ Usp. ADSNG, *Subotica I. Kronika 1945-1957.*, dne 11. III. 1946.

⁵² Usp. ADSNG, *Fascikl Nacionalizacija samostana i škole u Subotici Zrinski trg 22*, S. Anuncijata Kopunović Gradskom narodnom odboru u Subotici, Subotica, 11. III. 1946.

⁵³ S. A. Prčić se vratila u Suboticu 5. XII. 1947. i pridružila se sestrama u Svećeničkom domu. Usp. ADSNG, *Subotica I. Kronika 1945-1957.*, dne 5. XII. 1947.

⁵⁴ Usp.: ADSNG, *Subotica I. Kronika 1945-1957.*, dne 11., 13., 16. i 29. III. i 15. IV. 1946.; ADSNG, *Kronika – kuća matica: 1931.-1948.*, dne 30. III. i 1. IV. 1946.

⁵⁵ ADSNG, *Subotica I. Kronika 1945-1957.*, dne 21. IV. 1946.

Nastavak života u novim okolnostima

Susretljivošću biskupa Budanovića, sestre su se smjestile u Svećenički dom te su nastojale organizirati život u novim okolnostima. Pritom su im izišli ususret svećenici stavljajući im na raspolaganje prostorije koje su dotad oni koristili, a sestre su ubrzo preuzele vođenje kućanstva i s vremenom podvorbu starih i bolesnih svećenika. Nastojeći zaraditi za život, prihvaćale su obnavljati liturgijsko ruho, a s. Bogdana Vuković je obnavljala i kipove iz crkava.⁵⁶

Nakon useljenja u Svećenički dom počele su se sestre sve više uključivati u pastoralni rad na župama. Već u studenome 1945. s. Bogoljuba Pejić i s. Doloroza Tomurad počele su sudjelovati u vođenju dječjega zbora, a s. Doloroza je krenula na pouke iz sviranja harmonija kako bi mogla zamjenjivati vlč. Antuna Vojnića Tunića.⁵⁷ Potkraj svibnja sljedeće godine sudjelovale su u pripremi svečanosti prve svete pričesti, a potom i u samoj svečanosti, što će potom postati redovita praksa. Prvo njihovo sudjelovanje u tome samostanska je kroničarka opisala sljedećim riječima: „Danas je bila prva sveta pričest djece u župi sv. Terezije i u župi sv. Đurđa i u župi sv. Roka. U prve dvije župe pomagale su naše sestre. S. M. Bogoljuba [Pejić] i s. M. Dolorosa [Tomurad] su pomagale u župi sv. Terezije. Iznad pričesne ograde postavile su nadpis: ‘Pustite k meni malene’, a na sredini je bila slika malog Isusa u obliku sv. Hostije. – Sestre su bile uz djecu pod sv. misom i kod svete pričesti, a također i kod zajedničkog doručka u Svećeničkom domu. Sestre iz Paulinuma su priredile doručak. Posluživale su kod doručka gospodjice, većinom učenice naše samostanske škole. Poslije doručka bilo je snimanje prvopričesnika-ca sa njihovim vlč. g. katehetama. Svečanost u crkvi je bila vrlo dirljiva, a Preuzvišeni [Lajčo Budanović] je rekao samo toliko kad smo ga pitale da nam kaže svoje mišljenje glede pripreme: ‘Bilo je otmjeno i lijepo!’ S. M. Ivana [Cvijin] i s. M. Terezija [Penić] su pomagale u župi sv. Đurđa. Otišle su rano ujutro i priredile dvoranu gdje će se skupiti prvopričesnici poslije sv. mise. U 8h je bila sv. misa. Sestre su vodile djecu u crkvu i prisustvovala sv. misi, te skupa s djecom molile pričesne molitve kao i zahvalu. – Poslije sv. mise posluživale su kod doručka“.⁵⁸

Sljedeće godine je angažman sestara u pripremi za svečanost prve svete pričesti bio još veći, pa mu je i samostanska kroničarka posvetila više pažnje. U subotu, 17. svibnja je zapisala: „Obavljaju se velike pripreme za svečanost prve svete pričesti. Velečasni gosp. Franjo Vujković je prepustio sestrama svu brigu oko vanjskog uređenja i kićenja i sestre bi htjele da sve bude što ukusnije i ljepše. Vrš sve to s mnogo veselja i mara. Ta sve su učiteljice (ali ne rade na školama, nisu dobile namještenja ili su otpuštene), a sad će opet barem na par sati među svoju dragu djecu. – Vrijeme je jako oblačno, no svi vjerujemo da će sutra osvanuti lijep dan. – Isus ljubi djecu! – Po podne su sestra M. Bogoljuba [Pejić] i s. M. Tihomila [Palanović] pomagale u crkvi

⁵⁶ Usp. *Isto*, dne 12. IV. 1946.

⁵⁷ Usp. *Isto*, dne 18. XI. 1945.

⁵⁸ *Isto*, dne 26. V. 1946.

oko djece dok su išla na sv. ispovijed. S. M. Ivana [Cvijin] i s. M. Terezija [Penić] pomažu u kuhinji već dva dana. S. M. Bogdana [Vuković] je sa djevojčicama izrezivala slova za nadpise, risala slike i sve u vezi s tim uređivala. Pomagale su nam Gabriška Crnković, Etuška Crnković i Veronka Kujundžić⁵⁹.

Sutradan je kroničarka opširno opisala kako je protekla prva sveta pričest. Njezin opis prenosimo u cijelosti: „Osvanuo je divan dan. Noćas je još bilo oblačno i padala je kiša no jutarnje sunce obuklo je sve u svečano ruho, a sitne kapljice blistale su se svuda poput razasutog biserja po prekrasnoj haljini Božje prirode. – Sestre su već od rana jutra užurbane oko posljednjih priprema. Po popločanom dijelu dvorišta između zida i vrtnog žbunja kao kroz kakav zeleni hodnik pružili se stolovi jedan čelo drugog sve do stražnjeg dijela dvorišta ovdje u Svećeničkom domu – za 90 prvopričesnika. Pokriveni bijelim stolnjacima činili su jedan dugi bijeli stol. Čelo njega u pročelju bio je razapet bordovski zastor. Na njemu je bila pričvršćena slika Malog Isusa sa krunom na glavi i u kraljevskom plaštu, raširenih ručica, a oko Njega pet anđeoskih glavica i natpis: ‘Malenih je kraljevstvo nebesko!’ Sa svake je pak strane bio bijeli stalak sa asparagusima i vazama s prekrasnim crvenim ružama. Uzduž stola također su bile vaze (20-30 kom) sa ružama ali svježih ružičastih i krem boja. Pločnik od ulice do dvorišta bio je posut gusto sa ružinim laticama. – U 9h upravo nešto prije pošli su s. M. Bogdana [Vuković], s. M. Bogoljuba [Pejić], s. M. Tihomila [Palanović] i s. M. Ivana [Cvijin] sa plebanije gdje su se skupljali prvopričesnici. U 9h došli su iz crkve svećenik s križem i ministrantima po djecu: svi su išli u procesiji u crkvu. Veliki oltar bio je sav u cvijeću. Jasmin i divne bijele ruže kao da su se smješili onoj lijepoj povorci djece u bijelim haljinama s vijenčićima u kosi i anđeoskim osmijehom u nevinim očima. Djeca su zauzela prostor između kamene i pričesne ograde iznad koje se dizao natpis od bijelih slova: ‘Pustite k meni malene!’. Sv. misu je služio njihov vjeroučitelj vlč. gosp. Franjo Vujković. Prije sv. pričesti molila su djeca zajednički molitve prije sv. pričesti, zatim je bila prigodna propovijed i obnova krsnog zavjeta. Došao je za djecu najsretniji i najljepši, a za prisutne najdirljiviji čas. U njihova nevina srdašca spustio se sa svog nebeskog prijestolja sam svemogući Bog pod prilikom male bijele Hostije. Poslije pričesti djece slijedila je pričest njihovih roditelja i ostalih vjernika. Djeca su zajednički izmolila popričesne molitve, sv. misa se svršila. Iz crkve su djeca opet u procesiji s križem išla u [Svećenički] Dom na zajednički doručak. – Velika dvorišna vrata su se širom otvorila, a maleni Isus čelo stola, raširivši svoje ručice kao da je zvao djecu riječima, koje je glasno izrazio: ‘Dođite! Nahratio sam vam duše, a sad da vam nahranim i tijelo.’ – Svako je dijete dobilo šalicu bijele kave, kolač, sendvič i četiri komada slatkog kolača. – Tu su bili i roditelji djece. Što djeca nisu mogla pojesti, dobili su papirnate vrećice i svako je dijete svoj ostatak moglo ponijeti kući. Poslije doručka podijelio je vlč. gosp. vjeroučitelj spomen slike za prvu sv. pričest i djeca su se razišla kući sa svojim sretnim i zadovoljnim roditeljima⁶⁰.

⁵⁹ Isto, dne 17. V. 1947.

⁶⁰ Isto, dne 18. V. 1947.

Na sličan način sestre su sudjelovale prigodom podjele sakramenta sv. potvrde i tijelovske procesije.⁶¹ Upravo su sestre pripremale djecu i mlade za procesiju, pa ne čudi da su se 1947. neugodno iznenadile i jako ražalostile kad ih je biskup Budanović pozvao dan prije već pripremljene procesije, 4. lipnja, i priopćio im kako su komunističke vlasti zabranile održavanje procesije. Samostanska kroničarka je tog dana zapisala: „Rekli smo to popodne djeci i djevojkama koje su došle na vježbu. Mnogo je dijete plakalo, a i majke su bile ožalošćene“.⁶² Sutradan je kroničarka opisala kako je protekao blagdan Tijelova u ozračju komunističke zabrane vanjske proslave: „Tijelovo. – Lanjske godine je Tijelovski obhod imao sjajan uspjeh – ove godine je zabranjen! – Svi obredi obavljeni su u samoj crkvi kod četiri oltara. – U 8h je bila ‘biskupska misa’. Pod svetom misom su do pričesne ograde stajale djevojke (njih 30) u dugim bijelim haljinama, sa koprenama na glavi – držeći u rukama znakove mučila kojima su mučili Isusa, te nekoje palme i ljiljane. Četiri su imale košarice, sa bijelim vrbicama, obješene o vrat. One su sipale cvijeće pred Presvetim u procesiji kroz crkvu, jer malu djecu nismo mogli uzeti pošto je bila puna crkva svijeta te je bila velika stiska. Djevojke sa znakovima su također išle u obhodu od oltara do oltara i pravile na oltaru špalir kad je donesen Presveti Sakrament. Mnogi su plakali...“.⁶³

Vrijedi donijeti i prvi poslijeratni opis Dužijance, zabilježen 15. kolovoza 1947. također u samostanskoj kronici: „Bila je dužijanica u crkvi sv. Terezije u 10h. – Vel. gos. Ivan Kujundžić uz asistenciju drugih svećenika i uz pratnju djevojaka pošli su iz crkve na Župu po bandaša i bandašicu. Zvona su svečano zazvonila, a orgulje zabrujile, kada je procesija sa bandašom i bandašicom stupila u crkvu. Djevojka je bila u bjelini, a mladić u crnom odijelu i čizmama (bunjevačkoj narodnoj nošnji). Sa strane su dvoje male djece u bjelini držali u ruci buket (žita) klasja, koje su djevojke za vrijeme sv. Mise izdjelile narodu. Svaka osoba je dobila jedan klas. Crkva je bila dupkom puna naroda. Bandaš i Bandašica su klečali pred oltarom, držeći na rukama bijeli jastuk na kojem je stajao lijepo izpleten vijenac od žita. Svećenik je blagoslovio žito, a zatim je procesija, sa Presvetim Oltarskim Sakramentom, pošla iz crkve i obišla oko crkve i vratila se u crkvu. Sada je počela sv. Misa. Propovijed je održao vel. gos. dr. Marin Šemundvarac. Govorio je o dobrim ljudima, kod kojih je vjera uhvatila duboki korijen i koji sve očekuju od dragoga Boga. Lijepo je spojio gradski i seoski život. Poslije sv. Mise narod je izašao iz crkve i svaki je u ruci držao klas žita. Prizor je bio vrlo šarolik, a pogotovo djevojke [u] raznobojnom odijelu. – Dužijanci su prisustvovali č. Angelina [Ivković], s. Ivana [Cvijin] i s. Bogoljuba [Pejić]“.⁶⁴

Sestre su 7. travnja 1947. proslavile beatifikaciju suutemeljiteljice svoje Družbe, majke Alix Le Clerc. Vlč. Ivan Kujundžić je u 11 sati predvodio svečanu misu u Bunjevačkoj Matici, koju su sestre uljepšale pjevanjem, a vlč. Antun Vojnić Tunić sviranjem na orguljama. Prisustvovali su prijatelji i rodbina sestara, a u 17 sati sestre

⁶¹ Usp. *Isto*, dne 4., 9., 10., 20. i 30. VI. 1946.; 25. V. te 1., 2. i 3. VI. 1947.

⁶² *Isto*, dne 4. VI. 1947.

⁶³ *Isto*, dne 5. VI. 1947.

⁶⁴ *Isto*, 15. VIII. 1947.

su u Svećeničkom domu održale prigodnu akademiju u čast novoj blaženici.⁶⁵ Poslije dvadesetak dana, uvečer 30. travnja počele su svibanjske pobožnosti. Kroničarka je tog dana dala oduška nostalgiji za izgubljenim samostanom i zapisala: „Navečer je bila prva svibanjska pobožnost: propovijed, litanije i blagoslov. – Kip Majke Božje koji je prije bio kod nas na hodniku pred klauzuruom samostana, postavljen je na lijevi pobočni oltar i pred njim se drži svibanjska pobožnost. Posebna dragost obuzima naša srca kad se navečer skupimo svi do tog dragog kipa, oko naše drage Majčice kao što smo to nekad činile u samostanu kod smo se vraćale sa večernje molitve iz kapelice na počinak u Klauzuru. Svako su večer pospani prozori velikog samostanskog hodnika širom otvorili oči i gledali niz bijelih koprema kako se prignule pred Majčicom poput bijelih cvjetova, dok je na njima počivao ljupki pogled Majčice, a njihove su usne nešto tiho šaputale, što radoznali prozori nisu mogli čuti. – Bile su to novakinje. – Za njima su dolazile časne sestre i svaka se zaustavila do drage Gospe bosih nogu, da se prije počinka na par minuta intimno porazgovori s Majkom. – Danas nisu više sestre u posjedu toga samostana. Morale smo napustiti dragi samostan, a naša Majčica pošla je s nama. I sada se opet svako večer ovog lijepog Njezinog mjeseca okupljamo oko Nje, kao nekada u samostanu, no sada u kući Njezina i našeg Isusa – u crkvi“.⁶⁶

Novi nasrtaji komunističkih vlasti

Komunističkim vlastima nije bilo dovoljno što su oduzele sestrama njihov dom i izbacile ih iz njega, pa je ravnatelj učiteljske škole Josip Pančić u siječnju 1947. zatražio da mu sestre predaju arhivske spise, knjižnicu i inventar fizičko-kemijskoga kabineta svoje bivše škole. S. Anuncijata Kopunović, koja je došla u subotičku zajednicu 28. rujna 1946., malo nakon što je upravljanje Družbom predala svojoj nasljednici s. Anđelini Kujundžić, i kućna predstojnica s. Bogdana Vuković savjetovale su se s biskupom Budanovićem i poručile Pančiću da se glede ovog pitanja pismeno obrati biskupu. On je to i učinio, nakon čega je 28. siječnja razgovarao i sa sestrama. Pančić je bio nepopustljiv pa su sestre sutradan prikupile dio spisa svoje bivše škole i predale mu ih 31. siječnja. Istog dana su počele pripremati za predaju zatraženi inventar fizičko-kemijskoga kabineta, odnosno ono što je preostalo od njega. Do kraja travnja sve preostale spise i sav sačuvani inventar predale su Pančiću.⁶⁷

Sljedeće godine došlo je do novih problema. Vlasti su 7. listopada 1948. donijele odluku o nacionalizaciji samostana u Subotici, pa je časna majka Anđelina Kujundžić ovlastila s. Anuncijatu Kopunović da zastupa Družbu u podnošenju žalbe protiv te odluke. Ona je već 20. listopada 1948. uputila žalbu Odsjeku za gazdinstvo

⁶⁵ Usp. *Isto*, dne 7. IV. 1947.

⁶⁶ *Isto*, dne 30. IV. 1947.

⁶⁷ Usp.: ADSNG, Fascikl *Nacionalizacija samostana i škole u Subotici* Zrinski trg 22, S. Bogdana Vuković Državnoj mješovitoj učiteljskoj školi u Subotici, Subotica, 1. III. 1947.; ADSNG, *Subotica I. Kronika 1945-1957.*, dne 10., 12., 21., 28., 29. i 31. I., 4., 14. i 27. II. i 1. III., 16. i 17. IV. 1947.

Izvršnoga odbora Gradskoga narodnoga odbora u Subotici, a podržao ju je biskup Budanović. Kako žalba nije urodila plodom, biskup Budanović i majka Anuncijata zajedno su 17. siječnja sljedeće godine uputili žalbu predsjedniku Vrhovnoga suda Autonomne Pokrajine Vojvodine, ali uzalud.⁶⁸ Sestre su nepovratno izgubile svoj samostan, nekadašnju Družbinu matičnu kuću, te su u „rodnom gradu“ svoje Družbe ostale bez vlastitoga doma, boraveći kao gošće u Svećeničkom domu.

Na udaru zakona o nacionalizaciji našao se i Družbin vinograd kraj Subotice. Sestre su rado odlazile na to imanje, boraveći tamo i na duže vrijeme.⁶⁹ Zacijelo im je teško palo kad su vlasti 1. veljače 1949. poslale dvije službenice da popišu trsove loze, stabla voćaka i samu zemlju te su 16. travnja dostavili sestrama odluku o oduzimanju vinograda. Sestre su 22. travnja morale iseliti svoje stvari s imanja, koje im je potom oduzeto bez naknade.⁷⁰ Tog istog dana samostanska je kroničarka zabilježila da je skinut križ s Gradske kuće, na koju je 14. lipnja postavljena crvena zvijezda petokraka.⁷¹

Zaključak

Nakon teškoga procesa odvajanja bačkih samostana od kalačke Družbe sestara Naše Gospe i njihova osamostaljenja u istoimenoj hrvatskoj Družbi 1931. godine, uslijedilo je desetljeće sređivanja unutarnjega života i razvoja apostolata sestara, a onda je Drugi svjetski rat ozbiljno ugrozio opstanak mlade Družbe. Među ostalim, sestre su 1941. morale napustiti svoj samostan u Subotici, tj. kuću maticu svoje Družbe. Odlazak iz Bačke u Hrvatsku 1941. godine za njih je bio odlazak u dobrovoljno prihvaćeno progonstvo, a povratak u Suboticu poslije Drugoga svjetskoga rata bio je povratak u progonstvo, mada sestre toga nisu bile svjesne. Tek što im je 1945. vraćen dio samostana u Subotici, sestre su već 1946. iz njega izbačene. Poslije dvije godine samostan je nacionaliziran, a 1949. isto se dogodilo s Družbinim posjedom kraj Subotice. Sve im je oduzeto bez naknade. Premda sasvim osiromašene i dovedene na rub opstanka, kojega je nerijetko omogućivalo dobročinstvo vjernika, sestre nisu klonule duhom ni posustale u apostolatu. U novim (ne)prilikama tražile su nove načine kako biti uza svoj narod i služiti mu, pa su se sve više uključivale u pastoralni rad na župama. Tako je, nasuprot materijalnom siromaštvu, bujao duhovni život i apostolat sestara. O tim teškim, ali po mnogočemu i plodonosnim godinama, ovdje smo pisali temeljem vrela sačuvanih u Družbinu arhivu u Zagrebu. Pritom je osobito dragocjena kronika subotičkoga samostana započeta 1945. godine, nakon povratka sestara u taj grad. Ona je bogat izvor podataka ne samo o sestrama, nego o

⁶⁸ Usp. ADSNG, Fascikl *Nacionalizacija samostana i škole u Subotici Zrinski trg 22*: S. Anđelina Kujundžić s. Anuncijati Kopunović, Zagreb, 19. X. 1948.; S. Anuncijata Kopunović Odsjeku za komunalno gazdinstvo Izvršnoga odbora Narodnoga odbora u Subotici, Subotica, 20. X. 1948. (Budanovićev potpis datiran je 21. X.); Msgr. Lajčo Budanović i s. Anuncijata Kopunović predsjedniku Vrhovnoga suda Autonomne Pokrajine Vojvodine, Subotica, 17. I. 1949.

⁶⁹ Usp. ADSNG, *Subotica I. Kronika 1945-1957.*, dne 2. X. 1947.

⁷⁰ Usp. *Isto*, dne 1. II., 16. i 22. IV. 1947.

⁷¹ Usp. *Isto*, dne 22. IV. i 14. VI. 1949.

životu i patnjama hrvatskoga katoličkog puka u Subotici nakon uspostave komunističke vlasti. Stoga bi bilo poželjno objaviti to autentično i živo svjedočanstvo, dokument nastao iz prve ruke, na licu mjesta i u realnom vremenu.

Literatura

- Armanda, Ivan. 2022. *Majka Anuncijata Kopunović (1887.-1956.). Život i spisi prve vrhovne poglavarice hrvatske Družbe sestara Naše Gospe*. Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata.
- Fascikl S. Agneza Prčić. Arhiv Družbe sestara Naše Gospe u Zagrebu.
- Fascikl Nacionalizacija samostana i škole u Subotici Zrinski trg 22. Arhiv Družbe sestara Naše Gospe u Zagrebu.
- Fascikl Važni dokumenti o počecima Družbe. Arhiv Družbe sestara Naše Gospe u Zagrebu.
- Kronika – kuća matica: 1931.-1948. Arhiv Družbe sestara Naše Gospe u Zagrebu.
- Kujundžić, Marija Anđelina. 1980. U spomen biskupa Ljudevita Budanovića. *Zov* 4: 23-30.
- Proziran pokušaj da se naškodi ugledu narodnih vlasti. *Hrvatska riječ*, 10. III. 1946.
- Subotica I. Kronika 1945-1957. Arhiv Družbe sestara Naše Gospe u Zagrebu.
- Vuković, Marija Bogdana. 1981. Moja sjećanja. *Zov* 1: 35-41.

Summary

„Return to exile“. Croatian Congregation of Sisters of Our Lady in Subotica during the initial years of communist rule (1945 – 1949)

The article describes the problems that befell the Congregation of Sisters of Our Lady in Bačka in 1941 and led to the loss of their motherhouse, the departure of the Croatian sisters from Bačka and the relocation of the motherhouse to Zagreb. Furthermore, it describes the return of the sisters to Subotica in 1945, after the Second World War, when a part of the convent was returned to them and the sisters decorated it, moved into it and organized life in new circumstances. The material problems of the sisters and their spiritual life are reviewed, and then the repression of the sisters by the communist authorities is described, mainly their expulsion from the convent in 1946 and the nationalization of the monastery in 1948 and vineyards near Subotica in 1949. The sisters' coping in the new circumstances is also presented, their involvement in pastoral work in the parishes of Subotica and the communist interference with that work. The article is mainly based on the sources preserved in the archives of the Congregation of Sisters of Our Lady in Zagreb, particularly the chronicle of the Subotica and Zagreb convents and material about the expulsion of the sisters from the Subotica convent and the nationalization thereof.

Keywords: Congregation of Sisters of Our Lady, Subotica, communism, Yugoslavia, confiscation of property, apostolate